

Ambrus Margit

(Sepsiszentgyörgy, 1918. november 25. –
†Esztergom, 2015. augusztus 26.)

Életem a II. világháború éviben

(Visszaemlékezés – 1943–1944. 7. rész)
Híradós katonanőként Horthy hadseregében

Előzmény (Az előző számban közölt 6. rész összefoglalója) Marosvásárhelyi éveiről írva, rövid, csattanós történetek segítségével emlékezik meg reménybeli kéréseiről, szerelmeiről és félreértésekből adódó szakításairól. Bátyjára még a nősülés, rá meg nővére a férjhezmenetel bonyodalmai várnak. A Révről hazatért Ambrus Margitnak Péter bátyja két osztálytársa is udvarol. A baj az volt, hogy a család neki az általa nem szeretettet szánta. Nővérét pedig a másikkal, az ő szerelméhez szerették volna hozzáadni. A család addig intrikál, míg mindkét lány hoppon marad. Mancsi nővérenek, Bözsinek korábban sem volt szerencséje udvarlóival. Így aztán előbb a munkába menekül, majd a Szociális Testvérek Társaságába lépve apáca lesz. Ambrus Péter, a báty, szerencsésebb volt, mert a római pápától nyert hozzájárulást követően első unokatestvérét, a jómódú borszéki Lengyel Gerő lányát, Olgát vehette feleségül. A két hajadon közül az egyik a stafírungját, a másik az apácarendbe való belépéshez szükséges holmikat gyűjtögette. Rövid, de érzékletes képet fest a visszacsatolás kiváltotta érzelmi hullámzásokról, a románok Dél-Erdélybe, a magyarok Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe telepítéséről. Ez a népvándorlás súlyosan érintette Marcsa nővérenek családját. Marcsa román férje, Vasile, annak ellenére kényszerült Dél-Erdélybe, hogy gyermekeit magyarnak nevelte. Így Mancsi ismét segítő családtag lesz Réven, a postáról román férje miatt elbocsátott és gyermekeivel egyedül maradt nővérénél. Itt ismét megjelennek régebbi udvarlók, de akadnak újabbak is, kis híján házasság lesz. 1943-ban hazatér Marosvásárhelyre, ahol irodai munkát kap. Újabb kérések jelentkeznek. Jegygyűrűjébe fekete követ tetet, mondván, nem megy férjhez, nincs szerencséje hozzá.

Híradós nő leszek

Olyan állást akartam, ami nyugdíjas, ezért két pályázatra is jelentkeztem. A visszacsatolást követően az erdélyi lányok esetében – tekintettel arra, hogy a román világban hátráltatva voltak az iskola elvégzésében – a négy polgári érettséginek felelt meg.

Először zöldkeresztes nővéreknél akartam jelentkezni, erről aztán lemondtam, és tanítónőnek jelentkeztem. Abban az időben románul tudókat kerestek és alkalmaztak olyan falvakban, ahol sok volt a román gyerek. Úgy alkalmazták a jelentkezőket, hogy mindjárt taníthatnak, de a képesítés megszerzése érdekében négy éven keresztül nyaranta kellett tanulniuk a tanítóképzőben.

Biztos, ami biztos, jelentkeztem a honvédelemnél is híradós nőnek.

A törvényszéken gépirónót kerestek, harmadikként oda is jelentkeztem. A titkárnő kipróbált, azt mondta, már egyet választottak, de én szimpatikusabb vagyok neki, megpróbálja elintézni, hogy engem vegyenek fel.

Vásárhelyről el akartam jönni, mert kevés volt a fizetés. Vártam az eredményeket. Megjött

Orbán Józsa és Ambrus Margit, Szászrégen, 1943

Szobatársaimmal a híradós kiképzésen, Szászrégen, 1943

a behívóm a honvédelemtől. Szászrégenben, egy már megkezdett híradós tanfolyamba kellett bekapcsolódnom.

Indulásom előtt egy nappal azzal jött a törvénytörési irodaszolga, hogy hívatnak. Elmentem, mondtam, nem foglалhatom el az állást, mert behívtak katonának.

Így lettem híradós Szászrégenben.

Szegény Anyám megint egyedül maradt otthon. Kolléganómmal, Orbán Józsaival – nem rokona korábbi kérésre, Balázsnak – kivettünk egy bútorozott szobát, és a tanfolyam elvégzését követően megkezdődött a szolgálat. Jött egy biztató lap Réka nővéremtől és még egy Édesanyámtól, vagyis a Tanfelügyelőségtől. Ebben közölték, hogy elfogallhatom tanítónői állásomat.

Levelet kaptam Kinter Jenőtől. Érdekelte, mi van velem. Megint levelezni kezdtünk. Józsa barátnőmnek volt egy asztalos foglalkozású mostoha bátyja. Ez a kedves, szerény fiú Tölgyesen volt katona. Amikor szabadságról ment vissza, mindig bejött hozzánk, hogy Józsát meglátogassa. Kolléganóm bátyjaként kezelve beszélgettem vele. Nem gondoltam semmire vele kapcsolatban. Egyszer aztán írt egy levelet, amelyben megkérte a kezem. Olgi – Péter bátyám felesége – elmondta, hogy bátyámat behívták katonának, és elvitték a frontra. Elkísérte Szászrégenbe. Itt lemaradt a vonatról, nálunk aludt. Kérdeztem, mit szól ehhez a leánykéréshez. Azt mondta, Mancika, ne menjen hozzá. Testvéreimmel általában

vicesen magázódtunk. Olgi pedig, amellet, hogy sógor-nőm és egyben unokatestvérem is volt, testvéremnek számított. Jó írásszakértőként tartottuk számon. A levél és elbeszélésem alapján úgy látta, hogy a fiú nem áll azon a színvonalon, aki nekem megfelelne. No, nem is akartam hozzámenni. Józsa természetesen megsértődött, mondván, hogy lenézem a bátyját, akinek megírtam, ne haragudjon, nincs szándékomban férjhez menni.

Jenőről tudtam, hogy amíg vége nem lesz a háborúnak, nem

nősül meg. Azt írta, ha az oroszok győznek, neki mint jegyzőnek, nem tudja, mi lesz a sorsa. Egyszer évek múlva érdeklődtem felőle. Fiam akkor már főiskolás volt, és egy nyarat Berettyóújfalun töltött a menyasszonyával. Őket kértem meg arra, hogy tudják meg, mi lett Jenővel. Azt mondták neki, hogy erőszakos halállal halt meg. Úgy látszik, sok volt az ellensége, bekövetkezett, amittől tartott.

Viseltem tovább a feketeköves-jegygyűrűt. Váratlanul levelet kaptam a frontról. Csodálkoztam, ki ír nekem. Az történt, hogy Nucika, az egyik barátnőm – négyen barátkoztunk: Józsa, Nucika, Jucika és én – levelezett a fronton egy bajtársal. Katonaként így szólítottuk egymást. Akkoriban a lányok és asszonyok honleányi kötelességből sok

Kihez a jó Isten kegyes akar lenni,
Azt nagy útra küldi, ki a nagy világba;
Kinek a csodáit fel akarja tárni,
Azt hegyen-völgyön át, erdők vadonába.

© Ars sacra

3885

Mancikám, ne menj
vél fel hozzá, mert
ilyen bátor, okos katonával
éjre csillag,

szent imádkozni

Réka testvérem

1943. évi kérésre

Réka nővérem jókívánsága katonai szolgálatomhoz (képeslap elő- és hátoldala)

Felmentem a parancsnokságra a levéllel, ahol azt a választ kaptam, nem azért képeztek ki az állam pénzén, hogy most elmenjek. Ha vége lesz a háborúnak, elmehetek, addig nem.

Megkértem Édesanyámat, menjen el a tanfelügyelőségre, mondja meg, mi a helyzet. Különbén én is megírtam nekik, hogy a háború után igényt tartok az állásra.

Ragaszkodtak volna hozzám. Azt mondták, egyszerűen hagyjam ott a honvédséget, és menjek el tanítónőnek. Ezt nem tehettem meg, mert közben letettem a katonai esküt. Távozásom esetén katonaszökevénynek számítottam volna.

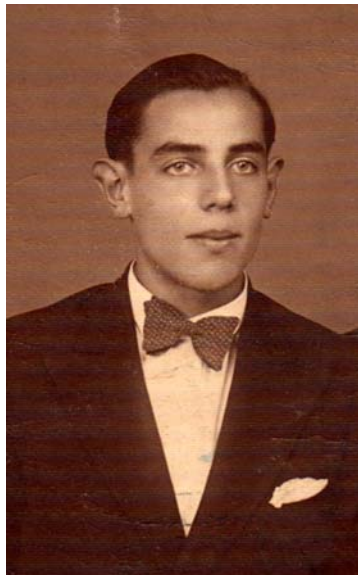
Zászlósi rangunk volt. Maradtam, nem tehettem mást.

ismeretlen katonával leveleztek. Nekem is volt egy levelező partnerem, de csak lapokat írtunk egymásnak. Elcsodálkoztam azon, hogy ez a levél arról a táborigazgatótól jött, amelyről Nucika is kapta a leveleit. Kiderült, hogy tudtomon kívül megadta az én címeimet az ő levelező partnerének, aki átadta azt egy barátjának, Istvánnak, aki akkor sebesülten feküdt a kórházban. Barátja tudta róla, hogy jó levelező, 30 lánnyal is levelezett egy időben. Pontos könyvelést vezetett arról, hogy mikor, kinek, mit válaszolt, nehogy összekavarja őket. Biztosan azt gondolta, eggyel több vagy kevesebb, nem számít. Megírta nekem, hogy Battonyán született, és özvegy édesanyja most is ott lakik.

Ezt érdekesnek találtam, mert Péter bátyám ott született az első háborúban. Válaszoltam neki. Én úgy vettem, mint egy személytelen valakit, akit az életben soha nem fogok látni. Ezért úgy írtam neki, mintha csak magamnak írnék. Leírtam minden hibámat, azt is, hogy nem akarok férjhez menni. Háború után elmegegyek szociális nővérnek. Testvérem, aki ott van, már be is jelentette, számítanak rám. Egy apró kis képet küldtem neki. Aztán egyszer nem írt egy pár hétig. Nucika partnere megírta, hogy István szabadságra ment. Pestről vonult be, mert a csepeli gyárban volt műszaki alkalmazásban. Szabadsága idején meglátogatott egy pár lányt, akikkel levelezett. Éppen akkor csináltattam egy nagyobb képet, amit neki szántam. De így a fényképet nem neki, hanem annak a zászlósnak küldtem el, akivel addig még csak egy-egy lapot váltottunk. Amikor István visszament szolgálati helyére, az irodába, ahol írnokként teljesített szolgálatot, a zászlós megmutatta neki a levélhez mellékelte arcképet, mondván, hogy ezzel a kislánnyal levelez. A fényképet látva azonnal írt nekem, és ő is kért tőlem egyet. Küldtem neki is, mert frontharcos katonára nem volt illő haragudni. Miért is, hisz csak azért leveleztünk velük, hogy egy kis hazai levegőt küldjünk nekik sorainkkal.

Azt a képet, mint később elmondta, feltette a falra, és kijelentette: „ő lesz az én feleségem”. Ezután minden levelezést mindenkivel abbahagytam, mert leveleiből kiéreztem a komoly szándékot. Ismeretlenül megkérte édesanyámtól a kezem. Édesanyám írt neki egy szép levelet, hogy amíg engem nem ismer személyesen, addig hagyjuk a kérését függőben. Szeretettel gondol rá, mert az ő fia is a fronton van. Türelmetlenül vártam a választ. Nem jött. Azt gondoltam, na, ez is eddig tartott.

Bárdos István civilben, 1943

Rádiósok jöttek Pestről. Az egyik fiúval megismerkedtem, meccsre mentünk, természetesen parancsra. Ott mindent parancsra kellett tennünk. Aki ellenszegült a parancsnak vagy nem jól viselkedett, annak fogda is kijárt. A frissen megismert rádiós csatlakozott hozzám.

Akkor már nem az általunk bérelt bútorozott szobában laktunk, hanem 35-en egy közös otthonban. Egy szobában 4-5 lány lakott. A mienkben én voltam a szobaparancsnok. Felelős voltam a rendért, a lányokért, és ha jöttek a parancsnokságról, jelteni kellett a helyzetről.

A meccsre menve a szállásunk kapujához érve, éppen azt meséltem a kíséremnek, hogy levelezek egy fronton lévő katonával, akitől egy ideje nem kaptam levelet. Hallom akkor hirtelen, hogy kiabál, és szalad felénk barát-nőm, Józsa. Gyere, itt van Istvánka! Így szólítottam őt leveleimben. Nem akartam hinni a fülemnek. Nem írt semmit, és itt van személyesen?

Biztos, ami biztos, megkértem alkalmi kíséremet, várjon meg.

A mi szállásunkkal szemben volt a korábbi házinénink háza. Láttam, hogy annak kapujában áll sötét ruhában egy fiatalember. Ott van vele a szomszéd lány és a házi bácsi is. Mondom Józsnak, hogy ennek fele sem tréfa. Odamentem, és megálltam egy olajbarnára sült fiatalember előtt. Kék szemei vidáman néztek rám. Nyújtotta felém a kezét, mindenki engem nézett, én zavartan a vállára rejtettem az arcomat. Aztán táviratoztunk Édesanyámnak. Istvánka ekkor Józsa udvarlójánál aludt, aki szintén katona volt, de irodistaként engedélyezve volt számára, hogy ne a laktanyában lakjon.

Igazi eljegyzésem története

Istvánka másnap felment a parancsnokságomra, és eljegyzési célból szabadságot kért számomra. Megkaptam az engedélyt a távozásra, azt hiszem, egy hetet, mert megmondta, azért jött, hogy eljegyezzen. Battonyára is el akar vinni, hogy bemutasson a családjának, illetve özvegy édesanyjának.

Elmentünk Vásárhelyre. Kioktattam a vallással kapcsolatos tudnivalókról. Mondtam neki, ha jót akar, csak szépet mondjon, akkor megnyeri Édesanyám szeretetét. Addig a családban senki nem tudott erről az ismeretségemről. Édesanyámtól azt kértem, ne szóljon senkinek, nem akarom, hogy lebeszéljenek erről a kapcsolatom-

ról. Én levelein keresztül megszerettem ezt a fiút, és ha valóban komolyan gondolja, akkor hozza megyek feleségül.

Persze, amikor a táviratot megkapta Édesanyám, szólt Jucinak. Péter bátyám a fronton volt. Olgi hazament Borszékre, és ott várta második gyermekét. Lakásuk kulcsa viszont nálunk volt. Így az ő lakásában helyeztük el éjszakára Istvánkát. Másnap reggel „véletlenül” megjelent Juci nővérem, és meghívott hozzájuk délutánra.

Amikor becsengettünk, így fogadott: „ha már itt van, jöjjön be.” Mi a szalonban ültünk le. Sőt, ki sem jött a hálósobából, azt mondta, elege van már a vőlegényekből. Így aztán ilyen-úgy levizítelve, Juci és Jóska ellenkezése dacára elmentem Istvánkával Battonyára, az ő rokonainak megismerése céljából. Édesanyám beteg volt, nem tudott ebben a háborús időben egy ilyen viszontagságos, hosszú útra vállalkozni. De elengedett, belátva, hogy meg kell ismernem a hátteret, mielőtt a gyűrűt felhúzó. Két napig utaztunk éjjel-nappal. Háború volt. Csatlakozásokra vártunk itt is, ott is. Már olyan fáradtak voltunk, hogy bekérezkedtünk a pályafelügyelőkhöz, ott háttal egymásnak lefeküdtünk az egyetlen ágyra. A vonatban Istvánka ült, én az ölébe hajtott fejjel szunyókáltam. Édesanyja, Istvánka testvérével együtt, nagy izgalommal várt. Éjjel érkeztek meg. Azzal fogadott, hogy „jaj, gyerekeim, csak hogy itt vagytok”. Másnap kértem elmondta a mondókát, és kérte édesanyja áldását, aki azt mondta: „fiam, amilyen rózsát szakítasz, olyat szagolsz.” Ezzel felhúztuk a dublé jegygyűrűt. Háború volt, csak ilyen lehetett kapni. Aztán visszaindultunk, mert nekem is pontosan kellett jelentkezni, Istvánkáé pedig vissza kellett menni a frontra. Már nagyon ki voltunk merülve az utazástól. Nagyváradon Pista – ekkor már így szólítottam – pénzt kért kölcsön tőlem, mert elfogyott a kis zsebpénze, amit, miként hallottam, édesanyjától kért, mert mindig hazaküldte a zsoldját a frontról. Ezért tudtam, miről van szó. Nálam volt pénz bőven. Mielőtt Székelykocsárdra értünk volna – itt kellett átszállni a Marosvásárhely felé menő vonatra –, az egyik megállóban minden előzetes bejelentés nélkül felállt, és leszállt a vonatról. Na, gondoltam, ez elkérte a pénzem, és elment.

Amikor megérkeztem, körülvettek a lányok, hogy volt, mint volt, én meg zavarban voltam, mert nem tudtam, tulajdonképpen miként is álllok most a vőlegénnyel.

Aztán ahogy a zsoldját megkapta, azonnal küldte a pénzt. Bocsánatot kért eljárásáért, de annyira elfáradt, hogy leugrott a vonatról. Element, valahol aludt egyet, aztán újra felült a vonatra, ismét elaludt, álmában átölelte a mellette ülő öreg paraszt nénit, úgy aludt.

Amikor felébredt, akkor lepődött meg, hogy nem én ülök ott. Akkor kezdett gondolkodni, mi is történt, miként hagyott ott engem.

Híradósként a háborúban

Szászrégenben a német rádiósokkal közös teremben teljesítettünk szolgálatot. Ide, a kiértékelő terembe futottak be a jelentések. Mi pedig továbbítottuk a parancsnokságra, hogy milyen gépek vannak a levegőben. Egy szép napon a németek összehajtottak, és se szó se beszéd, elmentek.

Én éppen szolgálatban voltam. A román felségjellel ellátott gépeket ekkor mi még nem kezeltük ellenséges gépekként. Az időközben átállt románok egyrészt beengedték az oroszokat, másrészt repülőikkel bombáztak bennünket. Német szövetségeseink elmulasztottak tájékoztatni bennünket, a velük egy teremben dolgozókat a helyzet ilyen-úgy történt megváltozásáról.

Pestről, az Országos Légvédelmi Központból olyan utasítást kaptunk, hogy nem szabad elhagynunk szászrégeni állomáshelyünket addig, amíg parancsot nem kapunk erre. Ott volt 35 leány, de híradóközpontunknak nem volt járműve. Századosunk úgy döntött, hogy 10 önként vállalkozó leány ott marad, a többi a tisztekkel egyetemben a rádiósok kocsiján elmegy Bethlenbe.¹ Én természetesen a 10 önként maradó között voltam. Szolgálatban voltunk éjjel-nappal, hogy a parancsnokságon észre ne vegyék a többség távozását.

Amikor vésszerűen előretörték az oroszok, bevetették a kiképzetlen, 19 éves leányokat. Nem volt se felszerelés, se kötszer, se gyógyszer. Amikor az erdőben megsebesült katonákat behozták Szászrégenbe, szalmát terítettek le a kultúrterem padozatára. Egy kis kórháza volt ugyan a városnak, de az a lakossági betegekkel volt tele. Sebészet nem is volt. A sebesültek sebei elgennyesedtek, kértem az orvost, tegyen új kötést az átázottak helyett, szomorúan válaszolta, nincs, nincs semmi, amivel segíthetnénk. Így csak vigasztalni tudtuk őket. Melléjük ültünk, és beszélgettünk, hogy eltereljük a figyelmüket. Az egyik lánynak, Nágó Bertának volt hegedűje. Ő azzal próbálta javítani az elkeseredett katonák hangulatát.

Amikor kaptam egy kis pihenőidőt, beszaladtam az otthonba, akkor dobtam el a leveleimet, kivéve az Istvántól kapottakat. Azokat egy nagy hátizsákba összecsomagoltam, hogy várható visszavonulásunk során magammal vihessem.

Leveleim egy része nem volt nálam, mert amíg lehetett, hazaküldtem azokat. Olyan mind egy volt, otthon is elveszett minden akkor, amikor Édesanyám Juci nővéremmel együtt menekült. Ők is Szászrégenen mentek keresztül. Édesanyám az állomáson azt az üzenetet hagyta ne-

kem, hogy elment Juciékkel. A cukorgyárat ki kellett üríteni. Juci nővéreméknek pedig a gyárral kellett menniük.

Péter bátyám, amikor csapatával a frontra vonult, szintén Szászrégenen ment keresztül.

Egyikőjűkkel sem sikerült találkoznom. Pár héttel korábban még meglátogathattam volna Édesanyámat. Nem tehettem, mert egyszerre csak egy lány mehetett el hétvégén 2 napra. Lovas főhadnagytól kértem engedélyt, hogy hazamehessek, megkaptam. Örömmel újságoltam bajtársnőmnek, Varga Jucinak, hogy megyek haza. Ő sírva mutatott egy levelet, beteg az anyja, hívják, és őt most nem engedhetik el. Kérte, adjam át neki az engedélyemet. Ha tudom, hogy ez volt az utolsó alkalom arra, hogy lássam az anyámat, nem adtam volna át. De akkor arra gondoltam, hazamegyek majd a következő héten. Felmentem a parancsnokságra, elmondtam az esetet, és kértem, engedjék el Varga híradós-nőt helyettem.

Aztán hirtelen megváltozott minden. Varga Juci még vissza tudott jönni, de a vonatjukat már bombázták. Láta a menekülők tömegét az utakon. Vitték a zsidókat is hosszú sorokban, köztük azt a fiatalasszonyt is, akiknél először laktunk Szászrégenben.

Visszatérve a szolgálathoz, éppen mentem vissza az otthonból, amikor szalad elém az egyik lány. Hozzák a sebesülteket, nem tudom már, hogy Csíkszeredából vagy Udvarhelyről.² Az egyik sebesültszállító kocsiról üzentek, hogy ott van Pista. Rohantam, kerestem, aztán kiderült, nem ő volt, hanem egyik bajtársa, aki tudta, hogy ott vagyok. Hírt akart adni vőlegényemről. Nem sokat tudott, mert ő a harcosok között volt, Pista pedig az irodával menekült.

Mi a tisztai konyhán étkeztünk. Szaladtam, kértem valami ennivalót, amit odaadhattam a hírözőnek. Ők mentek tovább, én meg maradtam a kéréséimmal. Hozzá tartozóim közül senkiről nem tudtam semmit. Ennek a hirtelen káosznak az volt az oka, hogy az orosz sereg már Gyergyószentmiklósig tört előre. A németek vonultak vissza, ahogy mondták, részükről „tervszerű visszavonulásról” van szó. A hangszórókból háborús énekek szóltak.

Még Szászrégenben összefutottam Hána Pistával, azzal az egyetemistával, aki annak idején Marosvásárhelyen Ibinek akart udvarolni. Ibi akkor nem őt, hanem Dezsőt választotta. Így Hána Pista Annuskának, Ibi fiatal és szép özvegyasszony mamájának lett a partnere. Volt nála egy kis 35-ös számú félcipő, amit Annuskának vitt ajándékkul. Nem tudom, hogy valaha is találkoztak-e még? Annuska a háború végeztével szívrohamban meghalt. Dezsőről és Ibiről kiházasításuk kapcsán írtam már. Igaz, akkor Hána Pista és Annuska kapcsolatára nem tértem ki.

A sebesülteket, köztük a mieinket is, elszállították valahová. Végül mi is engedélyt kaptunk a menekülésre. Akkor már az utolsó rádiós kocsik jöttek be a hegyekből, ők vittek el bennünket Bethlenbe. Ott voltunk egy héttig, vagy csak pár napig, már nem emlékszem. Innen aztán mindnyájunkat elvittek Zsibóra.³ Ott egy iskolában helyeztek el bennünket. Szalmát tettek a földre, azon aludtunk. Egy idős, László nevű főhadnagy volt a parancsnokunk. Ő Tatárról vonult be. Rajta kívül még két-három katona volt velünk. A kolozsváriak hamarabb jöttek, így ők a Wesselényi-kastélyban voltak elhelyezve, ahonnan a báróék már korábban elmenekültek.

Parancs jött, menjünk tovább Pest felé. Nekem a combomon lett egy nagy kelés. Sötétkék sínadrágban menekültem. Valószínűleg eldörzsöltem egy pattanást, és ez gennyesedett el. Kelésemet a zsibói orvos gyógyította. Már szépen hegedt, amikor tovább kellett mennünk. Egy sebesültszállító szerelvényhez kapcsolt tehervagonban utaztunk.

Közénk tartozott egy idősebb lány, Irénke, aki a főhadnagy urakkal sétálgatott, beszélgetett. Még Zsibón történt Irénkével egy kellemetlen eset. A földön, szalmán feküdvé reggel felébredtünk, és elkezdtünk öltözködni. Irénke épp derékig meztelenül ült, amikor belépett a főhadnagy. Irénke ijedtében magára rántotta a pokrócot, amivel takarózott. Így eltakarta ugyan a felsőtestét, de az alsó fele meztelen maradt. Szegényke napokig nem mert a főhadnagyunk elé kerülni, úgy restellte magát.

Két 16-17 éves kislány, Bertike és Kurdics Jucika jött még velünk. Én akkor 25 éves voltam. Gondjaimba vettem őket. Anyucinak szólítottak, ha kaptam valami finomat, nekik adtam, ha rossz volt a helyük, átadtam nekik az enyémet. Így lettem Anyuci.

Ilyen és ehhez hasonló sztorik vidítottak fel minket néha a nagy bizonytalanságban.

Amikor megállt a vonat, leugrottam, és a nálam lévő kis mosdótálba vizet kértem a mozdonyból. Megbújva valahol megmosakodtam, de a seb kiújult, és sok fájdalmat okozva továbbterjedt.

Egyszer két állomás között állt meg a vonatunk. Megtudtuk, hogy Horthy Miklós kísérletet tett a háborúból való kiugrásra. Budapesten teljes volt a zűrzavar. Oda nem mehetünk. A vonatunk tetején német katonák voltak. Nem tudtuk, hogy most mi lesz velünk. László főhadnagyunkról leszedtünk mindent, ami arra utalt, hogy magyar katonatiszt, eldugtuk a jelvényeinket, és mivel sebesültszállító vonat volt, vöröskeresztes szalagot tettünk a karunkra, és úgy vártuk, mi lesz velünk. Attól is féltünk, hogy a tetőn levő német katonák agyonlőnek minket.

Aztán egy idő múlva jött az újabb hír, miszerint Szalasiék átvették a hatalmat, mehetünk tovább, marad minden a régiben.

Pesten ideiglenesen szállodákban szállásoltak el bennünket. Azt mondták, addig leszünk ott, amíg végleges eligazítást nem kapunk további sorsunkról. Bementem egy kenyérüzletbe, volt kenyérjegyem, de nem adtak rá semmit, mert a jegy nem Pestre szólt.

Az úton zsidókat vittek kettes sorban. Mindenki odaszaladt, sajnálkoztak, én is sajnáltam őket, de azért megjegyeztem, hogy minket is sajnálhatnának legalább annyira, hogy a jegyünkért kenyeret adjanak. Nem adtak. Később jöttek az illetékes nőszövetségi elnökségtől, meg a központtól, és elosztottak minket. A Nyíregyházán és a környékén lakókat Nyíregyházára irányították.

Öngyilkossági kísérletem Kaposváron

A négy barátnő: Varga Jucika, Nucika, Józsa meg én maradhattunk volna Pesten, de mi Kaposvárra kértük magunkat. Félttem a nagyvárostól. Igazam is volt. Kaposváron még volt mindegyik lakosságnak. A családok ebédre hívtak bennünket. A városban volt a szállásunk.

Itt újrakezdődött a tanulás. Ekkor már nem telefonon és nem is távírdával, hanem, ha jól emlékszem, telexszel dolgoztunk. Újra kellett tanulni az egész anyagot a mérges gázokról, a védekezésről, a repülőgéptípusokról, egyszerűen mindenről. Teljesen új kiképzést kaptunk.

Pistának menekülésünk során mindenholnan küldtem levelet az általam ismert tábori számra. Ám amire választ kaphattam volna, továbbmentünk. Nem tudtam semmit sem róla, sem Édesanyámékról. Kaposvárról írtam a vöröskeresztnek, és megint írtam a frontra is.

A Vöröskeresztől megkaptam Édesanyám címét. Akkor ők Juci nővéremékkal Selypen, az ottani cukorgyárban voltak. Azonnal írtam nekik, de amire odaért a levelem, már ők is továbbmentek. A helyettük válaszoló tisztviselő leveleiben az állt, hogy onnan elmentek, de azt nem tudja, hová.

Idegesek voltunk, Varga Jucival valamin öszveszivatkoztunk. Kezemben volt egy doboz ultraseptyl tablettá. Ezt még Hána Pistától kaptam Szászrégenben. Akart valami ajándékot adni nekem, így kaptam az ultraseptylt. Mondtam Juci bajtársnőmnek, hagyd abba, mert különben beveszem a gyógyszert. Azt mondta, na, vedd be! Bevettem 10-et, mondta tovább a magáét, bevettem mind a 25 darabot. Akkor megijedtek, kértek, menjek velük az orvoshoz. A nagy bizonytalanságban teljesen ki voltam készülve. Azt mondtam, nem megyek orvoshoz. Emeleten voltunk, azt mondtam, ha orvost hoznak, leugrom

az erkélyről. Valamelyik mégis elment tanácsot kérni. Azzal jött vissza, hogy nem halok meg, de az lehetséges, hogy megbénulok. Ettől megijedtem, azt üzenté az orvos, csináljak gyomormossást, igyam a vizet literszámra, és öblítsem a gyomrom ilyen módon. Aztán napokig szédültem, de komolyabb bajom nem történt. Az élet ment tovább.

Egy alkalommal, amikor nem voltam szolgálatban, telefonált Szabolcs százados, Pista főnöke. Jelezte, hogy egy közeli cukrászdában vár. Találkoztunk. Elmondta, hogy azt a csepeli házat, amiből Pista bevonult, lebombázták. A lebombázott ruháiért kártérítést kapott, de az egész összeget nem kapta meg egyszerre. Azt az 1000 pengőt, amit akkor kapott, elküldte nekem a századossal.

Különben volt pénzünk bőven, ahová megérkeztünk, mindenütt fizettek. Pontosan fizették a zsoldot, ezen felül kaptuk a menekülési pénzt, meg különféle fájdalomdíjakat. Elkölteni nem nagyon tudtuk. Színházba jártunk. Jó társulat volt akkor Kaposváron. Csonkára,⁴ a fiatal színészre még most is emlékszem.

Másik emlékem egy üzlethez kötődik. Abban felfedeztem egy üveg, házi készítésű dzsemet. Olyan finomat még nem ettem. Azután, amikor saját háztartásom lett, rájöttem, hogy őszibarackdzsemet ettem akkor.

Eltávozási engedélyt kérek Kaposvárról Pestre

Egy éjjel, amikor éppen szolgálatban voltam, telefonhoz hívtak. Pistáék akkor már Gödöllőn tartózkodtak. Onnan hívott fel. Ő megkapta a leveleimet, csak én nem az övéit. Azok mind visszamentek hozzá. Most egy csomagban feladta nekem az egészet.

Arra kért, menjek fel Pestre, a nővéreihez. Elmentem a parancsnokunkhoz, Rózsa alezredeshez, és engedélyt kértem, hogy vőlegénylátogatóba elmehessek Pestre.

Gondoltam, felviszem a csomagom, és otthagynom Pista testvérénél, Ilusnál. Enélkül könnyebben fogok mozogni. Az alezredes szerint úgy néz ki, hogy menekülni kell. A helybeli lányok közül csak azok mehetnek vele, akik erre szülői bejegyzést kapnak. Minket, szászrégenieket, a tenyerén is elvisz magával, mert paranccsal hoztak el, felelősek értünk.

Azt kérte, hogy mielőtt visszaindulok Pestről Kaposvárra, a Gellért-hegyi Országos Légvédelmi Központból hívjam fel Kaposvárt, mert előfordulhat, hogy ők távollétemben továbbmennek.

Kolléganőim kikísértek a kaposvári vasútállomásra, és valahogy feltuszkoltak a vonatra, aminek még a lépcsőin is lógtak. A peronon állva,

inkább préselődve, utaztam Pestre. Mellettem állt egy férfi, kérdezte, hová megyek, mondtam, menekült vagyok. Elmondta, hogy az ő felesége bombatámadásban meghalt. Van lakása Pesten, menjek el hozzá, szívesen ad menedéket. Azt válaszoltam, köszönöm, a vőlegényemhez utazom. Hajnalban ültem fel, és másnap estére érkeztem meg Pestre. Háborúban ez nem volt hosszú idő. A csomagot betettem a megőrzőbe, mivel nem tudtam, hogy miként jutok el Pista nővérehez, Ilushoz, asszonynevén Vámos Ilonához. Jártak még a villamosok, úgyhogy szerencsésen megérkeztem Budára. A Széna téren leszálltam a villamosról.

Ilusék a Margit körúton laktak. Az ő csepeli házukat is lebombázták. Ezt követően kapták ezt a lakást. Szívesen fogadtak. Pista nővére elvált asszony volt, két kislányával, Vámos Jutkával és Vámos Annával, Pannival, valamint érettségi előtt álló fiával, Vámos Imrével élt együtt.

Másnap elindultam a csomagomért. Amikor a Széna téren leszálltam, jött velem szembe egy katona, kérdi, hová-hová kisasszony? Mérgeesen néztem rá, hogy mer ez megszólítani!? Akkor ismertem meg, hogy István az, addig még nem láttam katonaruhában. Nálunk tett szászrégeni és marosvásárhelyi látogatásakor ugyanis civilben volt.

Bejelentkeztem a Gellért-hegyi Országos Légvédelmi Központban. Megtudtam, hogy az egységem elment Kaposvárról, és már Zalaegerszegegen van. Az Országos Légvédelmi Központ átvett. Férjhezmenetelemig ott teljesítettem katonai szolgálatot.

Jegyzetek

¹ Bethlen (románul Beclean, németül Bethlensdorf) város Romániában, 1914-ben Szolnok-Doboka vármegyében járási székhely. Ma Beszterce-Naszód megyéhez tartozik. Lakosainak száma 1910-ben 3070, közülük 1791 magyar.

² Székelyudvarhely

³ Zsibó (románul Jibou, németül: Siben) város Romániában, Szilágy megyében. Zilahtól (országúton) 25 km-re északkeletre, a Szamos bal partján fekszik. Lakossága 1910-ben 3047 fő, ebből magyar 2481 fő.

⁴ Csonka Endre (Szeged, 1915. október 7. – Budapest, 2001. november 6.) magyar színész.

Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta a szerző jogutódja, dr. Bárdos István. A következő (8.) rész eseményei: A szerzőt vőlegénye nővérenek családja befogadta. Nővérehez és unokatestvérehez költözik, míg vőlegénye Gödöllőn volt hadtestének irodájával, amely néhány tisztből és irodai szolgálatot teljesítő katonából állt. Itt meglátogatta vőlegényét, annak katonatársait, feletteseit. 1944 karácsony harmadnapjára tűzték ki az esküvő időpontját. Ekkor azonban már Budapest utcáin folynak a csaták.

Esküvője miatt kérte leszerelését. Végkielégítéssel elfogadták azt. Volt katonatársai Nyugatra menekültek. Vőlegénye lakásán, annak unokatestvéreivel – saját korosztálya – jól érezte magát. Ezt nem nézte jó szemmel leendő férjének nővére, amiből kisebb konfliktus adódott. Ezeket aztán olyan események írták felül, mint például a ház pincéjében bújtatott német katonának a razziázó oroszok által való elfogása és lelövése.

Esküvőjükre sem mindennapi körülmények között került sor. Leendő férjének karácsony harmadnapján délután három óráig adtak eltávozási engedélyt. Életveszélyes helyzeteket sikeresen átvészelve jutottak el az anyakönyvi hivatalba, ahol az anyakönyvvezetőt sikerült rávenniük arra, hogy hiányos okirataik ellenére összeadja őket. Tanúkat is sikerült találniuk két hasonló pár személyében. Az ifjú pár csatlakozott a férj katonai irodájához. Egy

„csapatot” alkottak, és együtt és költöztek az ostrom alatt annak különböző lakásokban kialakított szolgálati helyeire. Ez a kivételezett helyzet némi konfliktust okozott az őket körülvevő magányos férfiak körében. A háborús helyzetnek megfelelően Budapest számos helyén kialakított szolgálati helyeken élték át mai szemmel nem mindennapinak nevezhető kalandjaikat. Sajátos, háborús körülmények között ismét férje nővére, egy Margit körúti bérház pincéjének széntároló sufniájában húzták meg magukat. Ekkor már az utca egyik oldalát az oroszok, a másikat még a németek birtokolták.

A magyar hadsereg felbomlott, férje az utolsó pillanatban befutott szállásukra. Nászéjszakájukon megfogant gyermeke, de a tünetekből erre még nem tudott következtetni. Felfázásra gyanakodtak.

Oroszok razziáztak a házban. Őt kivezényelték egy részeg orosz katona ápolására. Leírja szabadulásának kalandos történetét, mások szomorú sorsával kiegészítve. A lakást végül el kellett hagyniuk, mert annak tulajdonosa hazaért Auschwitzból.

Bárdos István
katonaruhában, 1944